

**JONO PAULIAUS II IR BENEDIKTO XVI
POŽIŪRIS Į EUROPOS SĄJUNGĄ**

ŽYGIMANTAS PAVILIONIS

Katalikų bažnyčia yra vienintelė institucija Europoje, nepertraukiamai veikianti ištikus kelis tūkstančius metų, jokia kita institucija ar organizacija Europoje tokiu tęstinumu pasigirti negali. Atitinkamai jokia kita institucija negali prilygti Bažnyčiai savo indėliu į Europos kūrimą. Dauguma Europos Sąjungos piliečių – net 260 milijonų – save laiko katalikais¹. Tačiau dabartinės Europos Sąjungos, skaičiuojančios tik kelis savo gyvavimo dešimtmečius, vadovai naujausioje Lisabonos sutartyje nesugebėjo sutarti dėl nuorodos į krikščioniškas Europos Sąjungos šaknis. Šis Bažnyčios ir Europos Sąjungos pozicijų išsiskyrimas nėra atsitiktinis – tūkstantmečiais Bažnyčios puoselėjama Europos samprata dabartinėje Europos Sąjungoje tampa vis svetimesnė. Europos Sąjunga praranda savo metapolitinį arba dvasinį lygmenį, savo prasmę bei tikslą, pats Sąjungos funkcionavimas ar net išlikimas tampa jos savaiminiu tikslu. Savo ruožtu, Jonas Paulius II ir Benediktas XVI bandė ir bando paskatinti Europos Sąjungą atsigręžti į tūkstantmetes vertybes, kurios lėmė ilgametį Europos dominavimą pasaulyje. Jono Pauliaus II teigimu, „vyksta didžiulis dvasinis konfliktas ir nuo to, kaip jis baigsis, priklausys

Žygimantas Pavilionis – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto doktorantas eksternas, Lietuvos Respublikos ambasadorius Jungtinėse Amerikos Valstijose (el. paštas: zygimantas.pavilionis@urm.lt).

© Žygimantas Pavilionis, 2010

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. birželio 26 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2010 m. rugpjūčio 16 d.

¹ Dupuy A., *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2003, p. 165.

Šio tūkstantmečio pradžioje besiformuojantis Europos veidas². Kokia yra ši Šventojo Sosto Europos Sąjungos samprata, kurią aktyviai bando skleisti Jonas Paulius II ir Benediktas XVI, tačiau kurios negali priimti dabartinė Europos Sąjunga?

Ivadas

Šio straipsnio tikslas – pabandyti atskleisti Šventojo Sosto požiūrį į Europos Sąjungą. Bus bandoma išaiškinti, ar dabartinės Europos Sąjungos vykdoma politika atitinka Šventojo Sosto Europos viziją bei misiją, kaip ją suprato Jonas Paulius II ir kokia ji yra Benedikto XVI. Pasirinkta tema yra savaime nauja, nes Bažnyčia pradėjo daryti sąmoningą poveikį Europos Sąjungai kaip institucijai tik prieš kelis dešimtmečius, savo ruožtu, tik Lisabonos sutartyje išryškėjo formali takoskyra tarp Europos Sąjungos ir Bažnyčios. 1978 m. Jonui Pauliui II perėmus pontifikatą, Bažnyčia pradėjo daryti sistemingą poveikį Europos integracijai, tam 1980 m. kovo 3 d. buvo suformuota ir speciali institucija, suvienijusi atskiras dvišales vyskupijas dėl daugiašalio poveikio Europos Sąjungai per atskirą vyskupų bendradarbiavimo instituciją – Europos Bendrijos vyskupijų komisiją (COMECE³). Bažnyčia iki šiol dar nėra pripratusi veikti daugiašalės diplomatijos kontekste, visa tūkstantmetė Bažnyčios patirtis yra iš esmės „dvišalė“, t. y. nukreipta į atitinkamą valstybę, vyskupiją ar parapiją, tačiau ne į daugiašales institucijas ar politiką, kuri pamažu vis labiau išstumia tradicinę dvišalę diplomatiją. Savo ruožtu, dabartinė Europos Sąjunga taip pat vengia atsakyti į Bažnyčios keliamus klausimus, nes Europos Sąjungos institucijos iš esmės koncentruojasi tik į funkcinis klausimus – kaip pagerinti Europos Sąjungos veikimą nesigilinant į šio veikimo vidinę, dvasinę prasmę. Daugeliui analitiku, kaip ir Europos Sąjungos politikams, yra sunku išskirti

² Jonas Paulius II, *Atmintis ir tapatybė*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2005, p. 163.

³ Commissione degli Episcopati della Comunità Europa.

Šventojo Sosto Europos Sąjungos politiką dar ir dėl to, kad Šventojo Sosto skleidžiamos vertybės šiandieniam Europos Sąjungos piliečiui ar, tiksliau, vartotojui, mažai žinomos, o jei ir žinomos, tai nepatogios, todėl sąmoningai atmetamos. Daugelis Lietuvos autorių kūrinių (pvz., Kasparavičius A., *Tarp politikos ir diplomatijos*, Vilnius: LII leidykla, 2008; Bačkis S. A., *Lietuvos ir Šventojo Sosto Konkordatas*, Vilnius: LKMA, 2007; Ališauskas V., sud., *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Vilnius: Aidai, 2006) nuodugniai tyrinėjo tik dvišalius Lietuvos ir Šventojo Sosto santykius arba gilinosi į bendrąsias lietuviškosios ir europietiškosios tapatybės problemas (pvz., Putinaitė N., *Šiaurės Atėnų tremtiniai: lietuviškosios tapatybės paieškos ir Europos vizijos XX a.*, Vilnius: Aidai, 2004; Savukynas P., sud., *Šiek tiek iš šalies: esė apie Lietuvą ir Europą*, Vilnius: Inter Nos, 2002), mažai siedami jas su konkrečiomis Šventojo Sosto nuostatomis dėl Europos ir tuo labiau nebandydami nustatyti skirtumų tarp šios politikos ir dabartinės Europos Sąjungos, kartu ir Lietuvos politikos. Šventojo Sosto nuostatas dėl Europos Sąjungos svarbu pažinti ir dėl to, kad iki šiol Lietuvos Europos politika yra strateginiu lygiu iš esmės nereflektuota – iki įstojimo į Europos Sąjungą ši politika apsiribojo Europos Sąjungos *acquis* perėmimu, tačiau ir įstojus į Europos Sąjungą Lietuvos Europos politikai, bandydami įsivirtinti Europos Sąjungoje, dar nėra suradę tvirto sutarimo dėl buvimo Europos Sąjungoje strategijos – kokios Europos Sąjungos Lietuva siekia, kokia yra jos buvimo šioje sąjungoje prasmė bei tikslas, kokia turėtų būti pačios Europos Sąjungos misija, atitinkamai, koks turėtų būti Lietuvos vaidmuo bandant šią misiją įgyvendinti. Ieškant atsakymų į šiuos klausimus, verta susipažinti su Šventojo Sosto požiūriu į Europos Sąjungą. Lietuva turi žinoti, kokioje Europos Sąjungoje ji siekia įsitvirtinti – Europos Sąjungoje, kurios krikščionišką viziją kūrė Jonas Paulius II ir kuria Benediktas XVI, ar kitokioje Europos Sąjungoje. Lietuva turi teisę pasirinkti ir savo buvimo Europos Sąjungoje laisvę atitinkamai panaudoti.

Šiame straipsnyje siekiama rekonstruoti abiejų paskutinių popiežių požiūrį į Europos Sąjungą, nesistengiant smulkiai išnagrinėti atskirų Europos Sąjungos šalių ar institucijų pozicijų ar jų kaitos dėl Bažnyčios siūlymų – Europos Sąjungos pozicija šiame straipsnyje pateikiama kaip visuma, dėl kurios Europos Sąjunga formaliai sutarė Europos Sąjungos Taryboje ar tarpvyriausybiniuose konferencijose. Toks metodas pasirinktas tiek dėl formalų reikalavimų straipsnio apimčiai, tiek dėl noro nukrypti nuo strateginio diskusijos apie Europos Sąjungą lygio, kurį siūlo popiežiai, kritikuodami dabartinę Europos Sąjungos funkcionalizmą, nesugebėjimą atsitraukti nuo kasdienių vartotojiškų rūpesčių ir vadovautis metapolitinėmis vertybėmis. Šiame straipsnyje Jono Pauliaus II ir Benedikto XVI pontifikatai nagrinėjami kaip visuma. Popiežius Jonas Paulius II būtų neįmanomas be kardinolo Josepha Ratzingerio, o kardinolas Ratzingeris – be Jono Pauliaus II⁴, Ratzingeris visada buvo laikomas genialiu teologu filosofo pašonėje. Abu popiežius siejo ypatingas artumas šv. Augustinui, kuris, Ratzingerio teigimu, mėgino „aiškiai susieti dabartį taip pat ir su mūsų kova už tikėjimą“⁵. Abiejų popiežių poveikis buvo ir yra iš esmės socialinis, nukreiptas į dabarties pasaulį, bandant „suteikti tikėjimui jėgos ir veržlumo“⁶. Abu popiežiai tvirtai tikėjo (tiki) ir Vatikano II Susirinkimo įžvalgumu, abiejų indėlis aiškinant Vatikano II Susirinkimo sprendimus yra ypač svarus⁷.

1. Jonas Paulius II – popiežius, atvėręs Europą Bažnyčiai

Prieš pradėdamas nagrinėti Šventojo Sosto požiūrį į Europos Sąjungą, norėčiau trumpai aprašyti kelią, kuriuo Šventasis Sostas priartėjo

⁴ Ratzinger J., *Žemės druska: krikščionybė ir Katalikų bažnyčia XXI amžiuje*, Vilnius: Alma littera, 2007, p. 113.

⁵ Ratzinger, 2007, p. 68.

⁶ *Ibid.*, p. 84.

⁷ *Ibid.*, p. 277.

prie šiuolaikinės Europos vertinimo; kelią, kuriuo pirmasis nužygiavo popiežius Jonas Paulius II. Būtent šio popiežiaus dėka Bažnyčia sugrįžo į pasaulietinį bei diplomatinį gyvenimą, ėmė aktyviai veikti Europos integracijos procesus, prisidėjo prie Europos suvienijimo ir Sovietų imperijos įveikimo. Šiuo savo veikimu Šventasis Sostas ne tik sudarė prielaidas, bet ir įgijo moralinę teisę tiesiogiai veikti Europos integracijos procesus.

Visų pirma, Jonas Paulius II išryškino pasauliečių vaidmenį, atsakomybę ir misiją Bažnyčioje, kartu paskatino juos aktyviai socialinei veiklai. Tai buvo tikrai nauja, nes iki Vatikano II Susirinkimo Bažnyčia (ypač po Apšvietos amžiaus) veikė „lyg opozicijoje pasaulio atžvilgiu, nuo kurio ji turėjo gintis [...], o po Vatikano II susirinkimo Bažnyčia [...] išipareigoja daryti įtaką pasauliui ir jį vystyti“⁸. Sekuliarizuotų pasauliečių evangelizacija, sugražinimas į Bažnyčią buvo vienas iš svarbiausių Jono Pauliaus II tikslų. Po Vatikano II susirinkimo, Jono Paulius II teigimu, visi krikščionio darbai, užmojai, visas gyvenimas tampa dvasinėmis aukomis Dievui, taip susijungiant ir su Kristumi jo paties aukoje – tokiu būdu visas tikinčiojo socialinis veikimas įgauna kryptį, prasmę, kuri yra ne tik antropologinė ar sociologinė, bet ir griežtai teologinė bei bažnytinė⁹.

Antra, Jonas Paulius II sugražino Katalikų Bažnyčią ir į diplomatinį pasaulį – pirmą kartą po Apšvietos šoko XVIII amžiuje. Jonas Paulius II pats buvo didis diplomatas – joks kitas popiežius negali pasigirti tokia kelionių ir ryšių gausa, joks kitas popiežius nėra daugiau nusipelnęs plečiant Katalikų bažnyčios įtaką pasaulyje, jokio kito popiežiaus geopolitinė įtaka moderniais laikais nebuvo didesnė už Jono Pauliaus II. Pažymėtina, kad, 1978 m. atėjęs Jonui Pauliui II, Šventojo Sosto diplomatinis aktyvumas visomis kryptimis gero-

⁸ Van Luyn A. H., *L'Unione Europea e la dottrina sociale della chiesa*, Cita del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2009, p. 39.

⁹ Jonas Paulius II, *Posinodinis apaštališkas paraginimas „Christefideles laici“: dėl pasauliečių pašaukimo ir misijos Bažnyčioje ir pasaulyje dvidešimt metų praėjus nuo Vatikano II susirinkimo*, Vilnius: Aidai, 1994, p. 30.

kai padidėjo. Valstybių, su kuriomis Šventasis Sostas užmezgė diplomatinis santykius, skaičius padvigubėjo, išitraukimas į įvairias tarptautines iniciatyvas padidėjo beveik dešimt kartų – pavyzdžiui, 1963 m. Šventasis Sostas dalyvavo 57 tarptautiniuose susitikimuose, 1978 m. – jau 199, o 2000 m. – net 516 įvairių tarptautinių susitikimų ir konferencijų¹⁰. Atitinkamai būtent Jono Pauliaus II dėka Bažnyčia ėmė aktyviai veikti ir Europos integracijos procesus, nes Europa vi-sada buvo evangelizacijos lopšys ir šaltinis kitiems žemynams – „ne-galima pamiršti, kad būtent iš Europos po pasaulį pasklido Bažnyčios misijos, [...] Europa – tiek romėniška, tiek bizantiška – tapo didžiuliu pasaulio evangelizacijos centru ir, nors būta krizių, nesiliovė juo būti iki pat šiandienos“, teigė Jonas Pauliaus II¹¹. Iki Jono Pauliaus II at-ėjimo Bažnyčia buvo paskendusį vidiniuose ginčuose tarp konserva-tyvių ir liberalesnių sluoksnių dėl Vatikano II susirinkimo paveldo, Vakarų Europoje ir Amerikoje daugelį kongregacijų buvo ištikusi krizė, tikintieji traukėsi iš bažnyčių, gatvės buvo pilnos socialinių protestų, o pati Bažnyčia neturėjo aiškios veikimo strategijos, kartu ir diplomatinuose frontuose, Europoje. Bažnyčią suvienijo ir į aiškų tikslą nukreipė tik Jonas Paulius II, išrinktas popiežiumi 1978 m. spa-lio 16 d.¹² Jau 1975 m. vykusioje Vyskupų konferencijų europinėje taryboje būtent kardinolas Wojtyła išskėlė būtinybę Europos vysku-pams evangelizacijos tikslais veikti kolegialiai¹³. 1978 m., tik išrink-tas popiežiumi, Jonas Paulius II pradėjo šį naująjį europietišką „ko-legialumą“ įgyvendinti – savo pirmuose pasisakymuose pabrėžė, kad krikščionybei neužtenka „žiūrėti atgal“, Bažnyčia „turi atsakomybę ir už ateities krikščionybę“, todėl dėl ateities pasaulio evangelizacijos

¹⁰ Dupuy A., *La Saint-Siege au coeur de la diplomatie multilateral (1970–2000)*, New York: The Path to Peace Foundation, 2003, p. 23.

¹¹ Jonas Paulius II, 2005, p. 118

¹² O'Sullivan J., *The President, the Pope and the Prime Minister: Three Who Changed the World*, Washington, DC: An Eagle Publishing Company, 2008, p. 52.

¹³ Van Luyn A. H., *L'Unione Europea é la dottrina sociale della chiesa*, Cita del Vatica-no: Libreria Editrice Vaticana, 2009, p. 29.

Bažnyčia turi susitelkti į Europą ir jos globalią misiją¹⁴. Popiežius pabrėžė, kad šis naujasis vyskupų kolegialumas yra viena iš pagrindinių Vatikano II susirinkimo iškeltų temų ir kad šis kolegialumas turi „savo paties gyvenimo šaltinį Šv. Trejybės paslapyje“, o Europos viltis yra susijusi su galimybe pakilti aukščiau „istorinių svyravimų“ link „europietiško bendradarbiavimo, kuriame tiek Rytai, tiek Vakarai, kaip ir Šiaurė bei Pietūs būtų susieti“¹⁵. Jonas Paulius II visada siekė Europos suvienijimo: „tik kvėpuodama abiem plaučiais, [...] tik suvienyta Europa, sugebėjusi peržengti savo pačios padalijimus, gali globaliu lygiu teigiamai paveikti tarptautinius santykius bei teisingumą“¹⁶, teigė Jonas Paulius II. 1980 m. kovo 3 d. visų Europos Bendrijos vyskupijų vardu Šventojo Sosto sprendimu Bažnyčia įsteigė Europos Bendrijos vyskupijų komisiją, turinčią nuolatinį sekretoriatą Briuselyje, kurios tikslas buvo „vystyti ir užtikrinti bendrų tikslų“¹⁷ įgyvendinimą visos Europos Bendrijos atžvilgiu, teikti patarimus Vyskupų konferencijai dėl santykių su Europos Bendrija, remiantis Bažnyčios socialinėje doktrinoje išdėstytais pamatiniais žmogaus orumo ir bendrojo gėrio principais¹⁸.

Trečia, niekas negali paneigti, kad Jono Pauliaus II indėlis įveikiant Sovietų Sąjungą ir sudarant visas prielaidas Europai susivienyti yra vienas iš svarbiausių. Jono Pauliaus II nuopelnai dvasiškai įkvepiant „Solidarumą“ bei Lenkijos tikinčiuosius yra ypatingi. Pirmieji vieši išrinkto popiežiaus žodžiai susirinkusiesiems aikštėje buvo „Nebijokite“, o 1979 m. birželį pirmoji Jono Pauliaus II kelionė buvo surengta į Lenkiją. Popiežių Lenkijoje pasitiko milijonai lenkų tikinčiųjų – tokių masinių tikinčiųjų susirinkimų Lenkijoje tiesiog dar niekada nebuvo (visų susitikimų metu susirinkusiųjų skaičius svyravo nuo vieno iki trijų milijonų, o „susitikimas Krokuvoje buvo

¹⁴ Van Luyn, p. 30–31.

¹⁵ Ibid., p. 33.

¹⁶ Ibid., p. 62.

¹⁷ Ibid., p. 25.

¹⁸ Ibid., p. 9.

tokio dydžio, kokio Lenkijos istorijoje dar niekada nebuvo¹⁹). Savo vizito metu Jonas Paulius II suvienijo Lenkijos tikinčiuosius, lenkai atsikratė baimės, nevilties, Jonas Paulius II „visai lenkų tautai leido pasijusti disidentais, kuriuos valdo nusibodęs ir erzinantis fasadas – komunistai, [...] po Jono Pauliaus II vizito lenkai tapo „mes“, o komunistai – „jie“²⁰. Po kelerių metų JAV prezidentas Ronaldas Reiganas, rašydamas savo draugui apie stiprius išgyvenimus, kuriuos patyrė žiūrėdamas per televiziją reportažą apie Jono Pauliaus II pirmąją kelionę į Lenkiją, teigė: „aš pajutau [...], kad religija gali tapti Sovietų Sąjungos Achilo kulnu.“²¹ 1979 m. spalio 2 d., savo pirmoje kalboje Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje Jonas Paulius II labai aiškiai ir nedviprasmiškai pasisakė už žmogaus teises bei religines laisves ir pasmerkė prievartos struktūras, kurios pavertė tikinčiuosius antrarūšiais piliečiais²². Praėjus tik šešioms savaitėms po šios kalbos Sovietų Sąjungos centro komitetas priėmė visą paketą instrukcijų, kuriomis buvo siekiama apriboti Šventojo Sosto veiklą Rytų Europoje, diskredituoti patį popiežių, pradėti šmeižto kampaniją Vakarų šalyse, o KGB buvo pavesta plėtoti opozicinę veiklą net pačioje Bažnyčioje; visi KGB raportai tuo metu teigė, kad Jonas Paulius II yra grėsmė Sovietų valdžiai visoje Rytų Europoje²³. Įdomus sutapimas – praėjus tik dviem savaitėms po šio dokumento paskelbimo, iš Turkijos kalėjimo neaiškiais aplinkybėmis pabėgo teroristas Mehmetas Ali Agca²⁴. Vėliau jis pasikėsino į Joną Paulių II. Ali Agca ryšiai su Bulgarijos ir Sovietų Sąjungos slaptosiomis tarnybomis visada kėlė daug klausimų. Jonas Paulius II nedviprasmiškai rėmė ir visas „Solidarumo“ akcijas iki pat 1989 m. įvykusių laisvų rinkimų Lenkijoje. Lechas Wałęsa pirmąjį savo užsienio vizitą

¹⁹ Sullivan, p. 103.

²⁰ Ibid., p. 92–94.

²¹ Ibid., p. 176.

²² Ibid., p. 110.

²³ Ibid., p. 92.

²⁴ Ibid., p. 112.

surengė į Vatikaną. Ten jį šimtų kamerų ir fotografų akivaizdoje priėmė popiežius, o vėliau suteikė dar ir privačią audienciją; Wałęsa Vakarų žurnalistams kartojo, kad „be Bažnyčios niekas nebūtų atsitike“²⁵. Iš esmės „Solidarumo“ susikūrimas buvo šaltojo karo pabaigos pradžia. Kaip vėliau apie Joną Paulių II rašė R. Reiganas – „mes abu jautėme, jog Jaltaje buvo padaryta didelė klaida ir kad kažką reikia dėl to padaryti; „Solidarumas“ buvo ginklas, kuris galėtų tai padaryti“²⁶.

2. Europos Sąjunga, atsisakiusi metapolitikos

Jonas Paulius II dar spėjo pabūti Europos susivienijimo 2004 m. gegužės 1 d. liudininku, tačiau ar geografiškai susivienijusi Europa atitiko Jono Pauliaus II viziją? Kuo Europos Sąjungos realybė skiriasi nuo Europos Sąjungos misijos, kurią, abiejų popiežių nuomone, ji turi vykdyti? Europos integracija po Antrojo pasaulinio karo, Ratzingerio teigimu, tik pačioje pradžioje buvo moralinė-religinė, tačiau labai greitai joje įsivyravo ekonominė dominantė²⁷. Anot Ratzingerio, pradžioje Europa buvo kuriama „didžiųjų žmonių“ (V. Čerčilio, K. Adenauerio, R. Šumano, A. De Gasperi), pokarinės kartos lyderių, kurie savo geopolitinius planus grindė visų pirma moralinėmis vertybėmis, krikščionišku tikėjimu²⁸. Tačiau vėliau polinkis į materializmą, vartotojų poreikių tenkinimą, susikoncentravimas tik į empirinės realybės pažinimą, atmetant būties esmę, pamažu atsisakant tradicinių religinių bei moralinių šaknų, dvasinio matmens, skirtumo tarp blogio ir gėrio vertė Bažnyčią išlaikyti vis didesni atstumą nuo

²⁵ Ibid., p. 130.

²⁶ Ibid., p. 180.

²⁷ Ratzinger J., *Europa – I suoi fondamenti oggi e domani*, Milano: Edizioni San Paolo s.r.l., 2004, p. 33.

²⁸ Ratzinger, 2004, p. 76.

naujos Europos kūrimo²⁹. Bažnyčia nenorėjo sutikti, kad ekonominė integracija gali gyvuoti be moralios politikos ir vertybių – „žmogus nėra tik vartotojas ar gamintojas: jis yra racionali, sociali, morali bei dvasinė būtybė“³⁰. Ratzingerio teigimu, nors „Europos integracijos tėvai-kūrėjai bendrą krikščionišką paveldą naudojo kaip esminį branduolį“³¹ suvienijant tautines valstybes į bendrą darinį, nors europietiškas gyvenimo ir net mąstymo būdas užkariavo Afriką ir Aziją, visą pasaulį, šiandien „atrodo, kad Europos vertybių pasaulis, jos kultūra ir tikėjimas, kuriuo remiasi Europos tapatumas, priėjo savo galą ir pasitraukė nuo scenos“³². Ratzingerio teigimu, Europa, pasiekusi maksimalią sėkmę, „yra tuščia iš vidaus, paralyžiuota [...], apimta krizės, kuri gresia jos pačios egzistencijai“, o šią tuščią vietą Europoje palengva užima „kitų pasaulių“ vertybės – islamo, ikikolumbinės Amerikos ar Azijos mistika³³. Anot Ratzingerio, šiandien Europos kultūra galima vadinti nebent jos ekonomiką, prekybą ar techninę pažangą, tačiau dvasinio matmens ji jau nebeturi; Europa neturi ir gyvenimo energijos, neturi ateities, šiandien Europa yra daug kuo panaši į Romos imperiją jos žlugimo priešaušryje. Europa prarado savo dvasinį pašaukimą, kuris ją vedė išstisus amžius³⁴. Net ir vertinant geopolitiškai – dėl savo dvasinio skurdo, koncentravimosi tik į ekonominį, bet ne į politinį, moralinį ar dvasinį atgimimą, – Ratzingerio nuomone, Europa po Antrojo pasaulinio karo iš esmės „pralaimėjo“ tiek JAV, tiek Sovietų Sąjungai, kurios ėmė dominuoti

²⁹ Ratzinger, 2004, p. 83.

³⁰ Card. Bertone T., „Prefazione di Van Luyn“, Adriano H. (Vescovo di Rotterdam), *L'Unione Europea e la dottrina sociale della chiesa*, Cita del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2009, p. 8.

³¹ Ratzinger, 2004, p. 32.

³² Ratzinger, 2004, p. 19 (kaip man pasakė vienas aukšto rango Vatikano diplomatas, nors „mes Europą kūrėme, šiandien atrodo, kad ši mūsų Europa pradėjo veikti prieš Bažnyčią“).

³³ Ibid., p. 9.

³⁴ Ibid., p. 121.

pasaulyje³⁵. Ratzingeris pritaria, kad Špenglerio išpranašautas Vakarų saulėlydis sekularizuotoje Europoje, šiuo metu patiriančioje savo dvasinį saulėlydį, gali tapti realus, nes europiečiai atsisako savo esminių, amžinųjų, nekintamų dvasinių vertybių, kurios buvo Europos tapatumo pagrindas³⁶. Jono Pauliaus II teigimu, krikščionybė ir Europa visada „buvo dvi tikrovės, labai glaudžiai susijusios savo egzistencija ir likimu, [...] kartu jos keliavo ilgu šimtmečių keliu ir buvo pažymėtos ta pačia istorija. [...] Europa buvo pakrikštyta krikščionybės, [...] jos praturtino viena kitą savo vertybėmis, kurios tapo ne tik Europos civilizacijos siela, bet ir visos žmonijos paveldu“³⁷. Savo ruožtu, Ratzingeris pažymi³⁸, kad sekularizuotoje, nudvasintoje Europoje bandoma sudieivinti naujas dirbtines vertybes, kaip antai ekonominė ar techninė pažanga, žmogaus laisvė, galia, sėkmė, kurių siekimas be jokio moralinio matmens atveda prie savigriovos ar net pavojaus paties žmogaus žmogiškumui. Tai teigia kad ir tokie faktai kaip šeimų irimas, homoseksualių santuokų legalizavimas, genetinis manipuliavimas, klonavimas, didžiosios XX amžiaus katastrofos, totalitarinių diktatūrų iškilimas, galų gale ir pastaroji pasaulinė finansų bei ekonomikos krizė.

Esminės vertybės, kuriomis Bažnyčia siūlo Europos Sąjungai naudotis gelbėjant save ir pasaulį iš dabartinės ir vis gilėjančios krizės, turi savo hierarchiją ir yra išdėstytos Bažnyčios socialinėje doktrinoje. Pačios pagrindinės vertybės yra dvi: žmogaus orumas ir bendrasis gėris, o iš jų kylančios – subsidiarumas ir solidarumas³⁹.

Trumpai apie kiekvieną jų. Pagrindinė, vienintelė, tvirta, konkreti metavertybė yra pats Kristus. Tai viso gyvenimo pamatinis akmuo,

³⁵ Ibid., p. 32.

³⁶ Ibid., p. 20–21, 25.

³⁷ Iš Jono Pauliaus II kreipimosi į Austrijos prezidentą, 1988 m. birželio 23 d., Dupuy A., *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2003, p. 85.

³⁸ Ratzinger, 2004, p. 25–28.

³⁹ Ratzinger, 2004, p. 242–250.

kuris transcenduoja kiekvieną žmogaus veiksmą⁴⁰. Žmogus, save suvokiantis per Kristaus prizmę, kaip dievišką būtybę, igauna atitinkamą orumo jausmą, nes Kristus yra „Kelias, Tiesa ir Gyvenimas“ (Gv 14, 6). „Bendruomenė, kuri save kuria neatsižvelgdama į autentišką žmogaus prigimties orumą, užmiršdama, kad kiekvienas žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą, baigia nesukūrusi niekam jokio gėrio“⁴¹; taigi, jeigu žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą, ne tik turi būti atitinkamai su juo elgiamasi, bet ir jis pats turi atitinkamai elgtis su kitais žmonėmis, sukurtais pagal Dievo paveikslą; turi būti užtikrinta religinė laisvė, nes jokia religija negali garantuoti tiesos monopolio, žmogus kaip dvasinė būtybė materialiam kelyje turi nuolat ieškoti tiesos ir ją skleisti aplink; taip pat, neleistina jokia diskriminacija, prievarta ar kitos nežmoniškos sąlygos, kaip antai socialinė atskirtis, neturtas, išsilavinimo, sveikatos apsaugos trūkumas, terorizmas ar karas; būtina užtikrinti visapusišką visų žmonių lygybę ir laisvę, kiekviena valdžia turi garantuoti esmines žmogaus teises; kita vertus, žmogus, sukurtas pagal Dievo paveikslą, yra integralus žmogus, todėl jam turi būti sudarytos sąlygos egzistuoti ne tik kaip materialiai, bet ir kaip politinei, kultūrinei, moralei, dvasinei būtybei, todėl žmogaus laisvė neturi būti panaudota dvasiniam reliatyvizmui, nihilizmui ar pačiam žmogiškajam orumui paneigti, nes tada Šventoji Dvasia negalės padėti tokiam žmogui atlikti šiame pasaulyje savo misiją; žmogaus gyvybę, atitinkamai, turi būti saugoma nuo pat jo gimimo iki natūralios mirties; atitinkamai turi būti visapusiškai saugomos ir šeimos, sukurtos per šventą santuoką, vertybės; tėvai turi išlaikyti teisę mokyti savo vaikus⁴².

Bendrasis gėris – antras pagal svarbą socialinės doktrinos principas – reiškia, kad „žmogui reikia kito žmogaus, visi žmonės yra

⁴⁰ Ratzinger, 2004, p. 171.

⁴¹ Popiežiaus Benedikto XVI pasisakymas apskritojo stalo diskusijoje „Bažnyčia ir Europos Sąjunga“ Briuselyje, 2007 m. gegužės 9 d. Ibid., p. 243.

⁴² Ibid., p. 244–245.

tarpusavyje priklausomi, visi kartu yra atsakingi už šio pasaulio kūrimą pagal taikią ir teisingą tvarką, todėl reikia stengtis sukurti palankiausias sąlygas atskleisti savo žmogiškąjį orumą⁴³; dirbant bet kokią asmeninį darbą, reikia atsižvelgti į bendruomenės, valstybės, regiono, taip pat visos Europos Sąjungos ir viso pasaulio bendrąjį gėrį, prie kurio kūrimo mes visi prisidedame. Net jeigu šis bendrasis visos žmonijos gėris gali pasirodyti utopija, „žmonės nenuilstamai jį kuria, tai lyg nenutrūkstama kova už teisingus ir žmogiškus sprendimus, bandant atsižvelgti tiek į žmonių, tiek į valstybių bendrąjį gėrį, tiek į savo, tiek į kito teises, tiek į specifinius, tiek į bendrus interesus“⁴⁴.

Kurdami šį bendrąjį gėrį, žmonės, sukurti pagal Dievo paveikslą, turi veikti vadovaudamiesi subsidiarumo principu⁴⁵, t. y. stengtis kuo efektyviau save atskleisti tiek vietiniu, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, kiekvienam lygmeniui suteikti reikiamą atsakomybę, neuzurpuoti nereikalingos valdžios, bandyti atitikti Dievo sukurtą tvarką. Todėl ir Europos Sąjungos institucijos turi vykdyti tas funkcijas, kurių žemesnės nacionalinės ar regioninės valdžios tiesiog negali efektyviai įvykdyti, ir atvirkščiai, nesiimti tokių sričių, kurias šios žemesnės valdžios savo pašaukimą gali įgyvendinti efektyviau. Pažymėtina, kad, Jono Pauliaus II teigimu, būtent diplomatija yra „privilegiuota bendravimo forma, kuri labiausiai tinka plėtoti bendrąjį žmonijos gėrį“⁴⁶. Solidarumas – efektyvus bendrojo gėrio įgyvendinimas visais lygiais, visomis savo jėgomis visais lygiais prisidedant prie bendrojo gėrio kūrimo.

⁴³ Ibid., p. 246.

⁴⁴ Dupuy A., *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2003, p. 5.

⁴⁵ Ratzinger J., *Europa – I suoi fondamenti oggi e domani*, Milano: Edizioni San Paolo s.r.l. 2004, p. 247, pirmą kartą šią koncepciją dabartinėje Bažnyčios socialinėje doktrinoje iškėlė Pijus XI savo socialinėje enciklikoje „Quadragesimo Anno“ (1931).

⁴⁶ Apaštališkosios teisingumo ir taikos tarybos prezidento kardinolo Renato R. Martino įžanginis žodis, Dupuy A., *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2003, p. 4.

Šios esminės krikščioniškos socialinės doktrinos vertybės priklauso „metapolitikos“ sričiai⁴⁷, t. y. ši dvasinė tikrovė transcenduoja kasdienę krikščionio politiką, į jas remiasi visos kitos vertybės, žmogaus sukurti įstatymai ir nuostatos. Tai vertybės, kurios gali padėti atsakyti į klausimą, kokia yra Europos Sąjungos prasmė, koks yra šios sąjungos tikslas, tačiau dabartinėse Europos Sąjungos institucijose tokie klausimai nėra svarstomi, šios institucijos iš esmės telkiasi tik į funkcinius klausimus – kaip pagerinti Europos Sąjungos veikimą nesigilinant į šio veikimo vidinę, dvasinę prasmę. Perfrazuojant prancūzų filosofą Paulį Ricœurą⁴⁸, techninio racionalumo pažanga yra atitinkamai proporcinga vis labiau mažėjančiam prasmės poreikiui, visuomenė paskęsta išstobulintame, bet beprasmiškame funkcionalizme. Vaclavo Havelo teigimu, „tragiška ne tai, kad šiuolaikiniai žmogus nepažįsta gyvenimo prasmės, bet tai, jog šis faktas jį vis mažiau jaudina“⁴⁹. Ratzingeris pripažįsta, kad racionalumas yra Europos kultūros esmė, tačiau racionalumo atskyrimas nuo dvasinių šaknų Europą stumia į pragaištį – be vertybių, be Dievo „racionalusis“ žmogus iš tikrųjų pasimeta ir ilgainiui atsiduoda blogiui⁵⁰. Politika yra proto veikla, tačiau ne tik techninė, apskaičiuojanti, bet ir moralinė. Tik tikėjimas gali apdovanoti politinį protą ar politiką moraline dimensija – Dekalogu, kuriame, Ratzingerio teigimu, atsispindi esminės vertybės politikai⁵¹. Mat Dievas yra „Logos“ – visos realybės priešastis ir esmė, todėl tikėjimas „Logu“ yra „tikėjimas protu kaip kūrėju bei Dievu, kaip Kūrėju“.

Ypač aštriai Bažnyčios kritika dėl Europos dvasinio žlugimo buvo reiškiamą 2000–2007 m., kai Europos Sąjunga kūrė savo konstitucinę arba šiandieninę Lisabonos sutartį. Jonas Paulius II, atsižvelgda-

⁴⁷ Ratzinger, 2004, p. 235–237.

⁴⁸ Ricœur P., *Prospective et Utopie. Prevision économique et choix éthique*, *Esprit*, 1966, p. 178–193.

⁴⁹ Van Luyn, p. 221.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 84.

⁵¹ *Ibid.*, p. 59.

mas į tai, kad religinės bendruomenės nebuvo pakviestos kaip lygūs partneriai atstovauti tikinčiųjų interesams Europos Konvente, pasakė, jog „religijų, kurios prisidėjo ir prisideda prie Europos kultūros ir humanizmo, [...] marginalizavimas pribloškia tiek kaip neteisybė, tiek kaip perspektyvos klaida; galų gale kaip neginčijamo istorinio fakto nepripažinimas“⁵². Bažnyčia šia proga pažymėjo, kad, atsisakydama nuorodų į Dievą, Europos Sąjunga pasmerkia save fragmentacijai ir reliatyvizmui, atsisako esminio susitaikymo, sugyvenimo ir integracijos pagrindo, kuriuo remdamosi Europos tautos sugebėjo peržengti savo nacionalines sienas⁵³. Savo ruožtu, atsisakymas tai padaryti rodo, kad, atsisakydama tradicinių vertybių, Europa Pagrindinių teisių chartijoje bando atrasti „savas“ vertybes, taip savotiškai lyg ir antrą kartą bandydama sekti Europos švietėjų, kurie Dievą ir tikėjimą atskyrė nuo politinio proceso, pėdomis⁵⁴.

Atsisakiusi metapolitinio lygmens, Europos Sąjunga dar kartą patvirtino savo atvirumą proto patologijoms, kurios XX amžiuje sukrėtė visą Europą ir visą pasaulį – atvirumą ideologijoms, galimybei paminti laisvės ir demokratijos idealus. Ratzingerio nuomone, Dievas, kaip didesnis „mastelis“ civilinių įstatymų atžvilgiu, yra būtinas, nes kitaip žmogus gali tapti priklausomas nuo įvairių prievartą sukeliančių civilinių pakaitalų, įskaitant ideologijas – nebelikus mūsų viendienes nuomones viršijančio mastelio, vis labiau įsigalės savivalė, žmonija eis į pražūtį⁵⁵. Jono Pauliaus II teigimu, „nėra laisvės be tiesos; laisvė yra etikos kategorija“⁵⁶, – jeigu nėra principų, aukštesnių už įstatymus, tai nėra ir pačių įstatymų, nėra garantijos, kad jų

⁵² Iš Jono Pauliaus II kreipimosi į diplomatinį korpusą prie Šventojo Sosto, 2002 m. sausio 10 d., Dupuy A., *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2003, p. 345.

⁵³ Dupuy, p. 140.

⁵⁴ Ibid., p. 35–36.

⁵⁵ Ratzinger J., *Žemės druska: krikščionybė ir Katalikų bažnyčia XXI amžiuje*, Vilnius: Alma littera, 2007, p. 165.

⁵⁶ Jonas Paulius II, 2005, p. 49.

bus laikomasi. Ratzingerio teigimu, moralinės vertybės yra aukščiau daugumos formuojamos politinės valios – jokia demokratija negali nusižengti dešimčiai Dievo įstatymų⁵⁷. Jono Pauliaus II teigimu, „istorija rodo, kad demokratija be vertybių labai greitai pavirsta į atvirą arba labai lengvai pridengtą totalitarizmą“, tai ne kartą parodė Europos istorija. Jono Pauliaus II teigimu, XX amžiaus totalitarinės ideologijos, kaip ir ankstesni žmogiškieji paklydimai, kilo iš savi-meilės – „būtent savimeilė pastūmėjo protėvius pirmą kartą sukilti ir nulėmė tolesnę nuodėmės plėtrą per visą žmogus istoriją, [...] tai savimeilė iki Dievo paneigimo“⁵⁸, kuri jau ne vieną kartą pražudė Europą; tai priešingybė krikščioniškam principui, kuri įtvirtino dar šv. Augustinas: „meilei Dievui iki pasiaukojimo“. Apšvietos žmogus, anot Jono Pauliaus II, „žinantis, kas yra gera ir kas bloga [...], gyvenantis ir veikiantis vienas tarsi nebūtų Dievo“, yra pasmerktas ne tik vienatvei, blaškymuisi tuštumoje, bet ir galimybei prarasti savo paties laisvę⁵⁹. Jonas Paulius II visada primindavo, kad tiek fašizmas, tiek komunizmas savaimė nėra blogis – jį pagimdė ir sukūrė ta pati Vakarų civilizacija, „civilizacija, kuri nuolat prisidenginėja jėgos ir tiek politinės, tiek ir kultūrinės prievartos struktūromis (ypač visuomenės informavimo priemonėmis), kad tas klaidas ir piktnaudžiavimus primestų visai žmonijai“⁶⁰. Ši blogio ideologija, Jono Pauliaus II teigimu, yra „ypač giliai išsaknijusi Europos filosofinės minties istorijoje“⁶¹. Jono Pauliaus II teigimu, marksizmas – tai pačių Vakarų prieš 300 metų pradėtos nuoseklios kovos su Dievu, su viskuo, kas yra krikščioniška, rezultatas, „šios programos blogesnioji laida“⁶². Pažymėtina, kad komunizmas iki šiol Europos Sąjungoje iš esmės lieka „nenuteistas“, kriminalizuotas yra iš esmės tik fašizmas. O Jo-

⁵⁷ Ratzinger, 2004, p. 59.

⁵⁸ Jonas Paulius II, 2005, p. 15.

⁵⁹ Ibid., p. 19.

⁶⁰ Jonas Paulius II, *Žengiant per vilties slenktį*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1995, p. 113.

⁶¹ Jonas Paulius II, 2005, p. 16.

⁶² Jonas Paulius II, 1995, p. 114.

nas Paulius II nuo pat savo pontifikato pradžios atmetė marksizmą kaip jėgos ir naikinimo doktriną, priešpriešindamas jai krikščionybę, kaip aukščiausių meilės ir solidarumo išraišką, kuri, be abejonės, turi visas galimybes įveikti komunizmą⁶³.

Ratzingerio teigimu, pasaulietinė Europa „turi pripažinti esmines vertybes, be kurių ji pati nebūtų gimusi, ir be kurių, matyt, neišgyvens“⁶⁴. 1999 m. susirinkę Europos Sąjungos vyskupai priminė, kad Europos Sąjungos vėliava – „dvylika narių, sudarančių tobulos vienybės apskritimą“ – yra nuoroda į senovinį Mergelės Marijos ženklą („moteris, apsisiautusi saule, po jos kojomis mėnulis, o ant galvos dvylikos žvaigždžių vainikas“)⁶⁵, kuris, anot jų, simbolizuoja ne tik dvylikos Izraelio šeimų pilnatvę, bet ir „visą žmogaus giminės, integruotos ir harmoningos, pilnatvę“. Šia proga Europos Sąjungos vyskupai išreiškė viltį, kad, nors šiandien Europos Sąjunga dar neatitinka šios vizijos, „nors artėjant trečiajam tūkstantmečiui ši svajonė dar nėra įgyvendinta, tai dar vis yra utopija, tačiau pasauliui visapusiškai realizuota Europa yra būtina“⁶⁶. Vyskupai, kaip ir Ratzingeris savo knygoje, reiškia viltį, kad trečiasis tūkstantmetis taps susivienijimo ir harmonijos tūkstantmečiu, o Europos Sąjungos vaidmuo kuriant šį būsimą pasaulį gali tapti vienas iš svarbiausių: savo ruožtu, Europos jaunimas, susivienijusios naujosios Europos kartos bus šio pasaulio kūrėjai⁶⁷.

3. Krikščioniškų vertybių ir patriotizmo darna abiejų popiežių mokyme

Jeigu Europos Sąjunga be metapolitinių universalių krikščioniškų vertybių neturi ateities, praranda savo eschatologinę misiją,

⁶³ O'Sullivan, 2008, p. 13.

⁶⁴ Ibid., p. 85.

⁶⁵ Apr 12, 1.

⁶⁶ Van Luyn, p. 67–68.

⁶⁷ Van Luyn, p. 66–67.

tai kokią reikšmę abu popiežiai priskiria tautinėms vertybėms? Ar jas įmanoma suderinti sekularioje visuomenėje? Ar jos prieštarauja, paneigia viena kitą, ar, atvirkščiai, gali harmoningai derėti krikščioniškoje Europos Sąjungoje?

Iš pirmo žvilgsnio Bažnyčios susikongregavimas į Dievo, o ne ciesaoriaus valstybės kūrimą, valstybės kulto atsisakymas, susitelkimas į amžinąjį gyvenimą sukuria natūralų atstumą ir nuo tautinės valstybės. Pačią tautinę valstybę Ratzingeris laiko tiesioginiu XVII–XVIII amžiaus sekularizacijos padariniu, kai krikščionio ir pasauliečio sąvokos Europoje atsiskyrė, tautiškumas tapo suabsoliutintu sekulios valstybės egzistencijos pagrindu, o religija – tik privačiu piliečių reikalu. Būtent ši sekularizuotos tautinės valstybės koncepcija, moralinių ar dvasinių vertybių atskyrimas nuo sekularizuotos politikos, Ratzingerio nuomone, ir atvedė Europą prie didžiųjų XX amžiaus konfliktų, fašistinio ir komunistinio totalitarizmo atsiradimo⁶⁸. Ratzingerio teigimu, unikali valstybės ir Bažnyčios atskyrimo idėja galėjo gimi tik krikščionybėje, nes galėjo būti realizuota „tik tada, kai Izraelio tikėjimas atsiskiria nuo tautos ir tampa visų tautų tikėjimu, kai tikėjimas atsyja nuo politinės tapatybės ir tampa virš politinių susiskaldymų ir skirtumų išskylančiu elementu“⁶⁹. Bažnyčia – tai viršijanti savo laiką visų žmonių kartų bendra tapatybė, kurią sudaro šventieji⁷⁰. Taigi, Bažnyčia yra realybė, kuri vienija visus Europos krikščionis, todėl ji galėtų būti labai svarbi Europai, jeigu ji Bažnyčią priimtų. Bažnyčia – tai bendras tapatumas. Paneuropinis krikščioniškas tapatumas padeda pagrindus tautinių valstybių integracijai į aukštesnį, europinį darinį, kuris labiau atitinka krikščionio prigimtį. Savo ruožtu, laikydamiesi universalių principų, tarptautinės teisės, krikščionys siekia visuotinio bendrojo gėrio, kuris negali būti dalijamas nei į tautines valstybes, nei į atskirus regioninius darinius, nes,

⁶⁸ Ratzinger, 2004, p. 17–18.

⁶⁹ Ratzinger 2007, p. 254.

⁷⁰ Ratzinger, 2007, p. 201.

Jono Pauliaus II teigimu, „Omnia vincit amor“ (viską nugalė meilė)⁷¹. Ratzingeris pabrėžia, kad šis krikščioniškas universalusis tapatumas įgyja ypatingą reikšmę, ypač šiais laikais, kai pasaulis tampa globaliu kaimu, kai nyksta tradicinės parapijos ir tautinės bažnyčios, tradiciniai valstybiniai, socialiniai, religiniai, moraliniai ar kiti orientyrai, kai dvasinis pasaulis tampa tik vidinės psichologinės būsenos išraiška, o išorinis pasaulis – paties žmogaus sukurtų prasmų rinkiniu. Ratzingeris šią būseną įvardija grįžimu į „pagonybės amžių“⁷², o gal net į „dar baisesnį“ laikotarpį, nes pagonybės laikais buvo tikima dievais, tačiau šiuo metu ir šio tikėjimo nebėra, vertybės niveliuojamos, prasmės ir tiesos tampa reliatyvios. Ratzingerio teigimu, Bažnyčia, kaip ir visas pasaulis, lyg grįžta į savo ištakas – Bažnyčia šiuo metu ir vėl buriasi iš pagonių, ir ta prasme kartojasi patyrimas, įgytas Jėzaus mokinių ir paties Jėzaus, kuris pasakė, kad „niekur Izraelyje neradau tokio tikėjimo“ kaip tarp pagonių⁷³. Ratzingeris tiki, kad tame perdėm pagoniškame, susikaldžiusiame pasaulyje būtent krikščionybė atliks svarbų sujungiantį vaidmenį, Bažnyčia taps stipri ir dvasinga mažuma, „kupina gyvybės“ kankinių Bažnyčia: „matyt, turime atsiveikinti su mintimis apie tautinę Bažnyčią; galimas daiktas, mūsų laukia kitoniška, nauja Bažnyčios istorijos epocha“⁷⁴, „Bažnyčia [...] daugiau panašės į mažumų Bažnyčią, ji gyvuos kaip nedideli, gyvi tikrai įsitikinusių ir tikinčiųjų, iš savo įsitikinimo ir tikėjimo veikiančių rateliai“⁷⁵. Savo ruožtu, šie mažumų rateliai kartu bus ir naujos, globalios vienybės pagrindas.

Matydamas dabarties ženklus, Ratzingeris žvelgia toli į ateitį. Jis konstatuoja įprančią tradiciją, vertybių atsisakymą tiek nacionaliniu,

⁷¹ John Paul II, *Message for the Celebration of the World Day of Peace*, 1 January 2004, <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_20031216_xxxvii-world-day-for-peace_en.html>, 14 05 2010.

⁷² Ratzinger, 2007, p. 130.

⁷³ Ibid., p. 130.

⁷⁴ Ratzinger, 2007, p. 17.

⁷⁵ Ibid., p. 237.

tiek Europiniu, tiek globaliu lygiu, kuriam ir Europos krikščionis turi būti pasirengęs, nes būtent krikščionio vertybinis pasipriešinimas šiai atgimstančiai pagonybei, materialių interesų bei daiktų sudievinimui, įvairių proto patologijų bei nuolatinių krizių amžiuje bus esminis. Tačiau kokia yra ši prigimtinė tvarka, kurios dabartinė sekuliari Europos visuomenė atsisako? Ar, artėjant globalaus kaimo laikotarpiui, kai bus siekiama niveliuoti visas tautines, religines prigimtines vertybes, krikščionis gali pasipriešinti išskeldamas alternatyvią krikščioniškos tautos ir krikščioniškos Europos viziją? Jonas Paulius II siekė išryškinti nesekuliarizuotos, tikinčios tautos vaidmenį bendrame pasaulinio išsigelbėjimo kontekste. Tautos, turinčios savo vietą visuotiniame išganyme, savo viziją bei misiją universaliame pasaulyje, savo skirtumus ir ypatybes, kurie nėra suabsoliutinami, neišvirsta į nacionalizmą, pasižymintį „kitų atmetimu tik dėl to, kad jie yra kitokie, kad galėtume dar lengviau jiems viešpatauti“⁷⁶. Jonas Paulius II aiškiai atskiria patriotizmą nuo nacionalizmo – kadangi niekas negali turėti priekaištų „teisėtai savo šalies meilei arba jos identiteto vertinimui“⁷⁷, Jonas Paulius II iškelia „misijinį patriotizmą“ – tautos gebėjimą suvokti savo istorinę misiją globalaus išsigelbėjimo kontekste, suvokti savo gilią vertybinę, dvasinę tapatybę, pripildyti šio dvasinio turinio savo nacionalinį, regioninį ar globalų veikimą, nes tik taip tauta gali tapti išgelbėto, išpirkto pasaulio dalimi, išlikti žemėlapyje. Jono Pauliaus II teigimu, sąvoka „tėvynė“ yra susijusi su „tėvo“ arba „motinos tėvynės“ sąvoka – tėvynė yra „tapatinama su paveldu, su iš mūsų tėvų gauta gėrybių visuma – palikimu“⁷⁸. Jono Pauliaus manymu, „tėvynės sąvoka apima vertybes ir dvasinį turinį, kurį sudaro kurios nors konkrečios tautos kultūra“⁷⁹. Anot Jono Pauliaus II, tėvynės sąvoka „saugo gilų ryšį tarp dvasinio ir materialinio aspekto,

⁷⁶ Dupuy A., *Pope John II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2004, p. 339.

⁷⁷ Dupuy, 2004, p. 339.

⁷⁸ Jonas Paulius II, 2005, p. 70.

⁷⁹ Jonas Paulius II, 2005, p. 70.

tarp kultūros ir teritorijos – iš tautos jėga atimta teritorija tampa lyg prašymas ir net šauksmas, pasiekiantis pačios tautos dvasią⁸⁰. „Tėvas“ Kristaus lūpose skamba kaip esminis žodis – „visa man yra mano Tėvo duota“ (Mt 11, 27; plg. Lk, 10, 22). Net ir pati krikščionybė yra „šis paveldas, kuriame labai svarbus yra Motinos indėlis, todėl Bažnyčia vadinama motina: mater ecclesia“⁸¹. Todėl, anot Jono Pauliaus II, „palikimas, kurį gauname iš Kristaus – žmogaus tėvynės ir kultūros paveldo dalis, kreipiantis amžinosios Tėvynės link“⁸². Tauta yra labai svarbi šio pamatinio ryšio su dvasiniu paveldu, kuris, savo ruožtu, veda į visuotinį išsigelbėjimą, dalis. Kristus sako: „išėjau iš Tėvo ir atėjau į pasaulį. Vėl palieku pasaulį ir grįžtu pas Tėvą“ (Jn 16, 28).

Jonas Paulius II atskleidė dvasinį ryšį tarp žmogaus, jo tautinės, kultūrinės, religinės tapatybės ir platesnio identifikavimosi su globalia tapatybe. Žmogus, atitrūkęs nuo savo kultūros, tautos tapatybės, savo paveldo, praranda ryšį su savo paties pašaukimu. Funkcionalistinis Europos Sąjungos modelis iš esmės atmets galimybę gilintis į šios sąjungos, o tuo labiau jos tautų prigimtį ir tapatybę, buvimo Europoje prasmę ar tikslą. Tai simboliškai ir ne kartą parodė sąmoningai paslėptos Vokietijos Bundestago sienų istorinės liekanos, „modernios“ Europos Sąjungos ar sekuliarizuotų pragmatiškųjų senųjų Europos Sąjungos šalių nenoras įsiklausyti į Lietuvos bei Lenkijos istorines tapatumo vizijas bei projekcijas. Anot Raimundo Lopatos, „[...] ES architektų pastangos sukurti „europietį“ kol kas nevaisingos. Konstituciškai paneigus krikščioniškas šaknis, Europa pastebėjo atsidūrusi moralinėje kryžkelėje“⁸³. Krikščioniškų šaknų paneigimas Europos Sąjungoje kartu primena ir apie principinį tautinės tapatybės nuvertinimą Europos Sąjungoje. Žuvusio lenkų prezi-

⁸⁰ Ibid., p. 72.

⁸¹ Ibid., p. 73.

⁸² Ibid., p. 73.

⁸³ Lopata R., „Europos Sąjunga ir Rusija: ką reikšia „ir“, *Lietuvos rytas*, 2010, gegužės 14, <<http://www.lrytas.lt/-12738269801271897730-p6-europos-s%C4%85junga-ir-rusija-k%C4%85-rei%C5%A1kia-ir.htm>>, 2010 06 21.

mento komanda mėgdavo kartoti žodžius „Garbei, Dievui, Tėvynei“, kurie dažnai skambėdavo kaip iššūkis dabartinei Europos Sąjungai. Sekuliarizuotoje Europos Sąjungoje prigimtiniai ryšiai tarp žmogaus, tautos, europinio ar globalaus tapatumo yra sutrūkinėję – žmogus nebejaučia pamatinės tvarkos, nesuvokia savo pašaukimo, savo vietos šeimoje, tautoje, pačios tautos ar Europos misijos pasaulyje. O, anot Jono Pauliaus II, „katalikų socialinis mokymas tvirtina, kad šeima ir tauta yra prigimtinės visuomenės ir tikrai nėra vien tik paprasčiausio susitarimo vaisius“⁸⁴.

Sekuliarizuota Europos Sąjunga, atmesdama patriotinių religinių tapatumą, „tautų Europą“, kitokio tapatumo realiai neužtikrina, todėl Europos Sąjungos pilietis šiuo metu yra pasiklydęs, egzistenciškai pasimetęs. Jono Pauliaus II teigimu, iš esmės toks pilietis atmeta vieną esminių Dekalogo įstatymų – prievolę gerbti savo tėvą ir motiną⁸⁵. Atmetusi krikščionybę Europos Sąjunga, atsisakiusi savo religinio ir tautinio paveldo, nesugeba sukurti jokio kito tapatumo – iki šiol nėra susikūrusi Europos pilietinė visuomenė, Europos Sąjungos piliečiams iki šiol yra iš esmės svetimas „europietiškas mentalitetas“, Europa visuomenės lygiu nėra tapusi svarbiu referencijos tašku, nesusiformavusi Europos visuomenės nuomonė, europinis tapatumas nėra vyraujantis⁸⁶. Jono Pauliaus II teigimu, „Vakarų Europos šalys jau pasiekė būseną, kurią galėtume pavadinti „posttapatybe“ (arba tai, kas eina po tapatybės)“, savo ruožtu, tautos, nesupratusios savo vietos pasaulio eschatologijoje, atsisakiusios savo pašaukimo, pamerktos žlugti, – „silpna yra tauta, susitaikanti su pralaimėjimu, kai ji pamiršta buvusi pakviesta budėti iki pat savosios valandos“⁸⁷. Jonas Paulius II sako, kad tautos pradeda dalyvauti pasaulio eschatologijoje sulig krikšto momentu – tokios tautos, remdamosi dvasi-

⁸⁴ Jonas Paulius II, 2005, p. 80.

⁸⁵ Jonas Paulius II, 2005, p. 76.

⁸⁶ Van Luyn, p. 81.

⁸⁷ Jonas Paulius II, 2005, p. 86.

nėmis, religinėmis vertybėmis, savo prigimtiniu tapatumu, iš esmės yra nenugalimos – kalbėdamas apie lenkų tautą ir lietuvių jai atneštą „jogailaičių identitetą“ Jonas Paulius II pabrėžė: „nors svetimieji okupavo, ji išsigelbėjo nesiremdama fizinės jėgos ištekliais, bet tik savąja kultūra. Ši kultūra, to prireikus, atsiskleidė kaip galia, galingesnė už visas kitas jėgas.“⁸⁸

Išvados

Rengiant Lisabonos sutartį mestas iššūkis Katalikų bažnyčiai buvo sukrėtimas ir Europos Sąjungai, kuris gali paskatinti jos dabartinius kūrėjus giliau susimąstyti apie jos tapatybę, prasmę, misiją. Jonas Paulius II ir Benediktas XVI įspėja, kad oficialus atsisakymas minėti savo krikščioniškas šaknis tebuvo ledkalnio viršūnė, slepianti dabartinės Europos Sąjungos vertybinę dramą. Dėl dabartinio Europos Sąjungos funkcionalizmo buvo atsisakyta ne tik krikščioniškų Europos Sąjungos šaknų, bet ir jos piliečių dvasinės tapatybės.

Paradoksalu, kad šiame kontekste Europos Sąjunga siekia sukurti savo pilietį, tačiau kartu iš esmės atsisako jo žmogiškojo orumo. Europos Sąjunga bando sukurti europinį tapatumą, atitrūkusį ir nuo savo prigimtinių tautinių tapatybės, nuo „motinos tėvynės“, leidžiančios Europos tautoms dalyvauti pasaulio eschatologijoje, kiekvienai tautai, kiekvienam tikinčiam žmogui turėti savo dvasinę misiją, dvasinę charizmą. Europos Sąjunga prarado savo dvasinę misiją, savo egzistavimo tikslą ir prasmę. Europos Sąjungos pilietis, kaip „žmogus be Dievo“, yra egzistenciškai pasimetęs ir ilgainiui savaime atviras blogiui. Tik tikėjimas gali apdovanoti protą ir politiką moraline dimensija. Europos Sąjunga, atsisakiusi krikščioniškų šaknų, dvasinės dimensijos, kartu praranda ir savo ateitį.

⁸⁸ Jonas Paulius II, 2005, p. 97.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Allen John L., *Opus Dei: Secrets and Power Inside the Catholic Church*, London: Penguin Group, 2005.

Agostino, *Citta di Dio*, Milano: Rusconi Libri s.r.l., 1992.

Bačkis, Stasys Antanas, *Lietuvos ir Šventojo Sosto Konkordatas*, Vilnius: LKMA, 2007.

Baran Zeyno, *The Other Muslims: Moderate and Secular*, New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Benedict XVI, *Caritas in veritate*: Encyclical letter, <http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals>, 2009.

Beresnevičius Gintaras, *Imperijos darymas: Lietuviškos ideologijos metmenys*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.

Caroline Pigozzi, *Popiežius privačiame gyvenime*, Jono Pauliaus II bičiulių draugija, Vilnius, 2003.

Cornwell John, *The Pontiff in Winter: Triumph and Conflict in the Reign of John Paul II*, New York: Doubleday, 2004.

Colmant B., *Economie europeene: l'influence des religions*, Louvain-la-Neuve: Anthemis s.a., 2008.

Delanty G., *Europos išradimas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.

Dupuy Andre, *La Saint-Siege au coeur de la diplomatie multilateral (1970–2000)*, New York: The Path to Peace Foundation, 2003.

Dupuy Andre, *Pope John Paul II and the Challenges of Papal Diplomacy: Anthology (1978–2003)*, Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, 2003.

Huntington Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster, 1996.

Frossard Andre, *Jono Pauliaus II pasaulis*, Vilnius: Baltos lankos, 1991.

Giovanni Paolo II, *Discorso al convegno della chiesa italiana*, Loreto, 11 aprile 1985, <www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/traverts?index1985/tray_loreto_en.htm>.

John Paul II, *Message for the Celebration of the World Day Peace*, 1 January 2004, <http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/peace/documents>.

Jonas Paulius II, *Atmintis ir tapatybė*, Vilnius: UAB „Katalikų pasaulio leidiniai“, 2005.

Jonas Paulius II, *Dovana ir Paslaptis: mano kunigystės penkiasdešimties metinėms*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997.

Jonas Paulius II, *Posinodinis apaštališkas paraginimas „Christefideles laici“: dėl pasauliečių pašaukimo ir misijos Bažnyčioje ir pasaulyje dvidešimt metų praėjus po Vatikano II Susirinkimo*, Vilnius: Aidai, 1994.

Jonas Paulius II, *Žengiant per vilties slenkstį*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1995.

Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2008–2013 m. m. strateginės kryptys „Daugiau Europos Lietuvoje ir Lietuvos Europoje“, <http://www.lrv.lt/bylos/ES/0901_ES_politika_dokumentas.pdf>.

Nekrašas Evaldas, „Kritiniai pamąstymai apie Lietuvos užsienio politiką“, *Politologija* 2, 2009.

Nicholson Jim, *The United States and the Holy See: The Long Road*, Rome: Trenta, Giorni Societa Cooperativa, 2004.

Norman D., *Europa: istorija*, Vilnius: Vaga, 2002.

Ratzinger Joseph, *Europa – I suoi fondamenti oggi e domani*, Milano: Edizioni San Paolo s.r.l., 2004.

Kasparavičius Algimantas, *Tarp politikos ir diplomatijos*, Vilnius, LII leidykla, 2008.

Kasper Walter, *That They May All Be One: To Call To Unity Today*, New York: Burns Oates, 2004.

Melady Thomas Patrick, *The Ambassadors Story: The United States and the Vatican in the World Affairs*, Huntington, Indiana: Our Sunday Visitor Publishing Division, 1994.

Pavilionis Žygmantas, „Europos integracija ir civilizacijų susidūrimas“, *Politologija* 1, 1999.

Ratzinger Joseph, *Žemės druska: krikščionybė ir Katalikų bažnyčia XXI amžiuje, pokalbis su Peteriu Seewaldu*, Vilnius: Alma littera, 2007.

Robinson John J., *Born in Blood*, New York, 1990.

Robinson John J., *Dungeon, Fire and Sword*, Etc. Publishing Group, 1991.

O’Sullivan John, *The President, the Pope, and the Prime Minister: Three Who Changed the World*, Washington, DC: An Eagle Publishing Company, 2008.

Sud. Paulius Savukynas, *Šiek tiek iš šalies: esė apie Lietuvą ir Europą*, Vilnius: Inter Nos, 2002.

Van Luyn Adriano H. (Vescovo di Rotterdam), *L’Unione Europea e la dottrina sociale della chiesa*, Cita del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2009.

II Vatikano Susirinkimo nutarimai, Rytų Aukštaitijos katalikų jaunimo centras, „Fortūna“, 1994.

Vertybių nykimas: rimtas požiūris į atsakomybę, Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2008.

Weigel G., *The Cube and the Cathedral: Europe, America, and Politics Without God*, New York: Basic Books, 2005.

Weler J. H. H., *L’Europe chretienne ? : une excursion*, Paris: Les editions du cerf, 2007.

*SUMMARY**REFLECTIONS BY JOHN PAUL II AND BENEDICT XVI
TOWARDS THE EUROPEAN UNION*

John Paul II and Benedict XVI have brought Catholic Church back to international arena after the shock of Enlightenment in XVII century. They had an important impact on reemergence of united Europe by the end of XX century.

Unfortunately in the beginning of XXI century modern functionalist European Union symbolically rejected any reference to its Christian roots, unveiling deep moral drama of current establishment of the European Union. The European Union has lost its meta-political level, its spiritual vision, its mission, at the same time it has lost the link to human dignity, to the spiritual mission of its own citizen and their nations. By rejecting the reference to Christian roots the European Union has rejected its own future.